

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Arş. Gör. Fatma ÖZÇAKMAK
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü
fatma.ozcakmak@atauni.edu.tr

MUSTAFA VÂZİH EFENDİ
VE DÎVÂNÇE'Sİ

MUSTAFA VÂZİH EFFENDI AND
HIS DÎVÂNÇE

Geliş / Submitted / Отправлено: 19.01.2021

Kabul / Accepted / Принимать: 16.03.2021

Yayın / Published / Опубликованный: 25.03.2021

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Article Information

Информация о Статье

Research Article

Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Özçakmak, F. (2021). Mustafa Vâzih Efendi ve Dîvânçe'si. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (26), 255-278.

Özçakmak, F. (2021). Mustafa Vâzih Effendi and His Dîvânçe. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (26), 255-278.

10.29228/kesit.48965

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.

This article was checked by Intihal.net.

Эта статья была проверена Intihal.net

intihal.net

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

MUSTAFA VÂZİH EFENDİ VE DÎVÂNÇE'Sİ

MUSTAFA VÂZİH EFFENDI AND HIS DÎVÂNÇE

Arş. Gör. Fatma ÖZÇAKMAK

Öz: 1177/ 1763-1764 senesinde Amasya'da dünyaya gelen Mustafa Vâzih Efendi, Kara Müftizâdeler diye bilinen Kara İsmail Efendi'nin oğludur. Babası gibi Amasya'da müftülük görevinde bulunmuş ve dönemindeki sosyal-siyasal sıkıntılar sebebiyle görevden azledilip birkaç kez yine aynı göreve getirilmiştir. Amasya şehir tarihçiliğine *Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye* kitabıyla öncülük eden ilk isim olan Vâzih Efendi'nin söz konusu eser haricinde *Şerhu'l-Ezân ve Dellâlû'l-Cinân*, *Tûtî-i Vâzih-ı Beyân*, *Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih*, *Terceme-i Kâdî-i Hemedân min Hikâyât-ı Gülistân* ve *Dîvân-ı Vâzih* olmak üzere ilmî ve edebî başka eserleri de bulunmaktadır. Bu makalede amaç kaynaklarda daha çok ilmî yönüyle ön plana çıkarılan Mustafa Vâzih Efendi'nin edebî yönüne de dikkat çekerek bu yönünün bariz bir örneği olan -kütüphane kaydında *Dîvân-ı Vâzih* olarak kayıtlı- *Dîvânçe'si* nin ilim âlemine tanıtılmasıdır. Bu doğrultuda çalışmada Vâzih Efendi'nin hayatı, eserleri, ilmî ve edebî yönüne dair bilgilere yer verilmiş, *Dîvânçe'si* incelemeye tabi tutulup elde edilen veriler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Vâzih Efendi, Dîvânçe, Dîvânçe-i Vâzih, Amasya

Abstract: Mustafa Vâzih Effendi, who was born in Amasya in 1177 / 1763-1764, is the son of Kara İsmail Effendi, known as Kara Müftizâdeler. Like his father, he worked as a mufti in Amasya and was dismissed from office due to social-political problems in his period and was assigned the same duty several times. Vâzih Efendi, who was the first person to lead the city history of Amasya with his book *Belâbilü'r-Râsi fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye*, excluding the work in question, he has other scientific and literary works such as *Şerhu'l-Ezân* and *Dellâlû'l-Cinân*, *Tûtî-i Vâzih-ı Beyân*, *Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih*, *Terceme-i Kâdî-i Hemedân min Hikâyât-ı Gülistân* and *Dîvân-ı Vâzih*. The aim of this article is to draw attention to the literary aspect of Mustafa Vâzih Effendi, which is more prominent with her scientific aspect in the sources, and to introduce the *Dîvânçe*, which is an obvious example of this aspect - registered as *Dîvân-ı Vâzih* in the library record, to the world of science. In this direction, information about Vâzih Effendi's life, works, scientific and literary aspects were included, the *Dîvânçe* was examined and the obtained data were shared.

Key Words: Mustafa Vâzih Effendi, Dîvânçe, Dîvânçe-i Vâzih, Amasya

GİRİŞ

Edebiyat tarihlerinde 13-19. yüzyıllar arasındaki altı yüz yıllık dönemi kapsayıp Tanzimat edebiyatı dönemine kadar varlığını sürdürmüş olan eski Türk edebiyatı, çalışmalarını bu alanda sürdürenler tarafından daha çok Klâsik Türk edebiyatı ve Dîvân edebiyatı adlandırılmalarıyla kabul görmüştür. Söz konusu dönem edebiyatında, şairlerin belirli bir düzene göre kaydettikleri şiirlerini ihtiva eden eserler olan dîvânlar, şüphesiz ki çok büyük bir öneme sahiptir. Öyle ki klasik tarzda şiir yazmaya kabiliyetli, hevesli ya da bu niyette olan çoğu şair gelenek üzere belirlenen şiir türlerinin ve nazım şekillerinin her birinden şiir kaleme alıp bir “dîvân” tertib etme gayretinde olmuştur. Fakat çeşitli sebeplerle buna muvaffak olamayan, mürettep dîvân formunu sağlayamayan şairler de söz konusudur. İşte bu noktada bir dîvân oluşturamayacak kadar az şiir bulunan eserler de “dîvânçe” olarak adlandırılmışlardır. Dîvânçelerde, dîvânlardaki;

1. Bölüm: Kasideler (Tevhid, münacat, naat ve padişahlar ile devlet büyüklerine yazılan övgüler vs.)
2. Bölüm: Tarihler (Ebced hesabıyla söylenmiş doğum, ölüm vs. önemli zaman dilimlerini bildiren şiirler)
3. Bölüm: Musammatlar (Terkib-i Bent, murabba, tahmis vs. şiirler)
4. Bölüm: Gazeller (Her beytin son harfi esas alınarak Arap alfabesine göre alfabetik dizilmiş gazeller)
5. Bölüm: Kıtalar (Kıta, matla, muamma, lügaz, müfret, azade vs. küçük şiirler)(Pala, 2012: 119), şeklindeki bölümlerin çoğu yer almamaktadır.

Çalışmaya konu olan eser de bu dîvânçelerden biridir. Mustafa Vâzih Efendi tarafından yazılan eser, Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonunda A 495/III numarada, *Dîvân-ı Vâzih* adıyla kayıtlıdır. Fakat incelemelerimiz neticesinde eserin dîvânçe olduğuna kanaat getirdiğimizden burada *Dîvânçe-i Vâzih* olarak anılacaktır.

1. MUSTAFA VÂZİH EFENDİ

1.1. Hayatı

Mustafa Vâzih Efendi, *Belâbilü'r-Râsiye Fi Riyâz-ı Mesâilî'l-Amâsiyye* adlı eserinin son kısmında Amasya'da doğduğunu (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII, 93)¹ ifade etmekte ve *Belâyı Vâzih Safâ-yı Lâyih* isimli sergüzeştnamesindeki;

Mustafâ Vâzihu'l-Amâsîniñ

Emr-i itlâkı olıcak lâyh (Topal, 2015: 63)

beytiyle de kendisinden Amasyalı olarak söz etmektedir. Fakat bu bilgilere rağmen doğum yeri konusunda ihtilafa düşülmüş (Topal, 2016: 21) bazı kaynaklarda bu bilgi Çorum olarak yer almış ve kendisinden de Çorumlu şeklinde bahsedilmiştir. (Aydın ve Dündar, 2013: 972-

¹ Söz konusu çalışmada Vâzih Efendi'nin bu eserinin bütün yazma nüshalarının sonunda yer alan, hayatıyla ilgili kısa bilgilerin ifade biçiminden dolayı; müellifin kendisine ait olduğu söylenmiştir. Bkz. Mustafa Vâzih Efendi, 2011: 17.

973; Ercan, 1991: 125; Atalar, 2008: 516; Erkoç, 2017: 248)

Kendi verdiği bilgilerden yola çıkarak Amasyalı olduğuna kanaat getirdiğimiz Mustafa Vâzih Efendi; babası İsmail Efendi'nin, onun doğumuna düştüğü tarih beytine göre 1177/ 1763-1764 senesinde doğmuştur. (Akifzade Abdurrahim, 1998: 167; Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII; Erkoç, 2017: 248)² Dîvânçe'de yer alan söz konusu beyit şöyledir:

Sâl-i milâdînı etmek dileriseñ ma'lûm

Nazar et gel hele târîhiñe cânım oğlum (1177) (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 14b)

Vâzih Efendi'nin babası ise *Belâbilü'r - Râsiye fî Riyâz - ı Mesâili'l - Amâsiyye* adlı eserinde kendisinin "...vâlid-i mâcidim zevi'l mahâsin ve'l-mahâmidim, Çorumlu el-Hacc Kara İsmail Efendi..." ifadesine göre Çorumlu olarak düşünülse de aynı eserde yer alan "*Elinizdeki 'Belâbilü'r-Râsiye Fî Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye', 'Şerhu'l-Ezân ve Dellâlü'l-Cinân', 'Tûti-i Vâzih-ı Beyân', 'Belâyı Vâzih Safâ-yı Lâyih', 'Tercüme-i Kâdı Hemedân'* adlı eserlerin yazarı bendenizin doğum yeri Amasya mıdır?" sorusuna verdiği "*Amasya'dır. Babası Hacı Kara İsmail Efendi'nin doğum yeri Çorum'dur. Aslen ise Amasya'lıdır* (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: 93)." cevabından da anlaşılacağı üzere Amasyalıdır. Fakat bu konuda da kimi kaynaklar onun için Çorumlu (Atalar, 2008: 516; Aydın ve Dünder, 2013: 972-973; Erkoç, 2017: 248) kimisi de "Çorum'da doğmuş olmakla birlikte Amasyalıdır (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII)" demektedir. Babası Kara İsmail Efendi hakkında *Kitâbu'l-Mecmû' Fî'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'* adlı eserde şu bilgilere yer verilmiştir: "*Mustafa Vâzih Efendi'nin babası Kara İsmail Efendi Sultan Bayezid Cami imamı Ali Efendi'nin evladından Mustafa'nın oğludur. Babası kıraat-ı aşereyi Çorumlu Ali Efendi'den öğrenmişti. Kara İsmail Efendi Amasya Sungurlu Medresesinde müderrislik yaptı. Müftü Kara İsmail Efendi'nin Farsça eserleri vardır. Kendisi mütevazı ve cömertti. Hukuka riayet ederdi.*" Kara İsmail Efendi müftülük görevini devam ettirmekteyken vefat etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII).

Mustafa Efendi, babasının ölümü üzerine *Dîvânçe'sindeki*;

On beşinci gecesi idi meh-i Şabânî

Kamer-i 'ömrüne erişdi husûf-ı temmet

Ana fetvâ-yı berâtile verildi ya'ni

Sûr gibi hakkı olup kevser-i bağ-ı cennet

² Mustafa Vâzih Efendi'nin söz konusu edildiği bir çalışmada (Aydın ve Dünder, 2013: 973) doğum tarihi belirsiz olarak gösterilirken bir diğer çalışmada da (Ercan, 1991: 125) bu tarih sehven 1733 olarak alınarak Vâzih Efendi'nin 98 yaşında vefat ettiği ifade edilmiştir ki bu bilgi doğru değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atalar, 2008: 517.

³ Münir Atalar, "*Mustafa Vâzih'in ailesi ve kendisi, uzun süre görev icabı Amasya'da kalmışlardır. Bu nedenle Amasya ailenin yerleştiği yer olmuştur. Buna dayanarak Mustafa Vâzih'i kimi kaynaklar Amasî (Amasyalı) diye anarlar. Oysa kendisi aile kökeninde Çorumludur.*" şeklinde ailenin Çorumlu olduğu değerlendirmesini yapmıştır.

‘Aşere ile cinâna koy anı yâ Allâh

Fedhulî cennetî târîh-i vefâtı elbet (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 16b)

şeklinde kaleme aldığı manzumeyle onun 1198/ 1783-1784 (Topal, 2016: 22) senesinde vefat ettiğini belirtmiştir. Kara İsmail Efendi Şamlular Mahallesi’nde bulunan Alagöz Baba türbesi haziresine defn edilmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XVII, 93).

Vâzih Efendi’nin annesi ise meşhur dersiamlardan Şâh Bula Hâtun vakfının mütevellisi Hâfız es-Seyyid Mehmed Ağa’nın kızıdır. Aileye “Kara Müftizâdeler” denilmiştir (Aydın ve Dündar, 2013: 973; Topal, 2016: 23).

İlmiye sınıfına mensup bir aileden gelen Vâzih Efendi, babası müftülük yaparken onun yazı işlerini yürüttüğünü *Belâbilü’r-Râsiye*’de şöyle ifade etmektedir; “*Sıbyân mektebinden ergenlik çağına erdiğimde, Amasya’da müftülük makâmında bulunan ve pek güzel hasletleri hâiz babam Çorumlu Hacı Kara İsmail Efendi beni yazı işlerinde görevlendirmişti. Bu sırada hem yazı işlerini ifâ edip hem de vaktimi hiçbir şekilde isrâf etmeksizin usûl ve fûrû’ kitapları üzerinde çalışarak, âlimlerle müzâkare imkânı buldum. Yukarıda ismi geçen babam, 1198/ 1783-1784⁴ tarihinde vefât edince bendeniz Amasya’da müftülüğe tayin edildim. Fakat gördüm ki ahâlinin tutum ve davranışları oldukça değişmiş; kolayına uyum sağlama düşüncesi ise farz namazlarını, edâ etmeme engel teşkil ediyordu. Bunun yanında halkın sorularını önemseyip tercihe şayanını, zayıfını, ihtilâflısını ve en güvenilir olanını ayırt ederek doyurucu ve iknâ edici cevaplar veremediğimden, Allah’ın gazâbından korkup müftülük görevinden istifâ ettim ve evime çekildim* (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: 3).”

Bazı kaynaklarda ilk tahsiline başlamadan önce Kur’an-ı Kerim’i hıfz edip babasıyla birlikte Hacc’a gittiği söylenen⁵ (Ercan, 1991: 125; Atalar, 2008: 516) Vâzih Efendi, babasının Amasya müftüsü olması nedeniyle ilköğrenimini burada tamamladıktan sonra yüksek tahsili İstanbul-Süleymaniye medreselerinde 1200/1785 yılında Gümüşhaneli Ebu Bekir ve Şeyhzade Abdullah Vecihi gibi âlimlerden icazet alarak tamamlamıştır. Bu arada Galata’da oturan devlet tercümanı bir gayr-i müslimden Fransızca öğrenmiş, Amasya’ya döndüğünde Sunguriye Medresesi müderrisi olan babasının yerine aynı medreseye müderris, babasının ölümü üzerine ise Amasya müftülüğüne getirilmiştir (Atalar, 2008: 516).

İlk müftülük görevi Amasya muhassılı Caniklizade Tayyar Mahmud Paşa’nın zamanına rastlayan Mustafa Vâzih Efendi bu dönemde idareciler lehine verdiği iddia edilen fetvaların halkı bizar ettiği gerekçesiyle -20 Ekim 1799’da ulemanın ittifakıyla- müftülükten azledilmiş yerine Akif Efendizade Abdurrahman Efendi, Amasya müftüsü seçilmiştir (Aydın ve Dündar, 2013: 975). Daha sonraları birkaç kez daha yeniden Amasya müftülüğüne getirilse de olumsuz-

⁴ Buradaki tarih, alıntının yapıldığı çalışmada (Mustafa Vâzih Efendi, 2011) *Belâbilü’r-Râsiye*’nin Latin harflerine aktarıldığı kısımda, Mustafa Vâzih Efendi’nin düştüğü tarih musrasının sehven H.1227/M.1812 olarak hesaplanmasıyla metne H.1227/M.1812 olarak yansıtılmıştır. Fakat çalışmada Mustafa Vâzih Efendi’nin babasıyla ilgili bilgi verilen bir başka yerde -doğru bir şekilde- 1198/ 1783-1784 olarak bahsedilmiştir.

⁵ URL-1

luklar peşini bırakmamış ve 1232-1233/ 1817'de Amasya'da ortaya çıkan Yeniçeri-Talebe vakasına adı karıştığı iddiasıyla 1818'de Limni'ye gönderilmesine karar verilmiş, fakat yaşlılığı ve rahatsızlığı dolayısıyla Tokat'a gönderilmiş, burada altı ay kaldıktan sonra Amasya'ya dönmüştür (Aydın ve Dündar, 2013: 974-976).

Şairlik yönüyle de ele alacağımız Vâzih Efendi işbu başından geçen sürgün dönemini manzum sergüzeştnamesinde anlatmaktadır. Öyle ki Amasya'nın kurulduğu günden beri huzurlu bir şehir olduğunu fakat buraya gelen iki kişi tarafından düzenin bozulduğunu ifade eden şair, kişilerin adlarını anmamakla beraber onları hicvederken birtakım tasvirlerle özelliklerini sayar (Topal, 2015: 8).

Geldi ol şehre har-ı Merzîfon

Cennete girdi misâl-i mel'ûn

Edeyim vâsf-ı habîsin icmâl

Gerçi almak ağıza emr-i muhâl

Ders-i telbîsine İblîs-i la'în

Hâzır olsa nice müddet nice hîn

Bir e'ûzusuna dil dönderemez

Kalfası hâcesine gönderemez

Şerer-i şerrine nisbet dûzah

Vakt-ı germâda hemân hâne-i yah

Biri Meryem kulu Âhciñ zevcesi

Fem-i gendîdesi eşek ferçi

Teni sandûka-i necâs-âsâ

Tutacak elleridir dest ile pâ

Ya Yahûdî gemisidir gûyâ

O burun anda bir asma memşâ

Anlarıñ nâmını izhâr edemem

Nüsha-i pâkimi murdâr edemem (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/ IV, 3b; Topal, 2015: 28-29)

Yine bir başka yerde;

Bir yire geldi yine iki müfsidler

Çifte kurşun ile olur kan heder

Dürli envâ-ı fesâd eyleyerek

Dürli iğvâ-yı 'ibâd eyleyerek

İtdiler ehl-i Amasyayı hod

Âsî-i hazret-i Sultân Mahmûd

Gerçi oldımdı beş on yıl evvel

Müftî-i belde eger nâ-be-mahâl

Bu fesâd içre Hudâ hakkı-çün

Hâlık-ı arz u semâ hakkı-çün

Yoğidim 'âkibet endîş oldum

Çekilüp vahdete dervîş oldum (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/IV, 4a; Topal, 2015: 9, 29)

beyitleriyle bu şahısların halkı Sultan Mahmud'a isyana teşvik ettiklerini, kendisinin bu sırada müftülük yaptığını ve bu fesat içinde yer almadığını belirtmiştir (Topal, 2015: 9). Söz konusu manzum kısım elbette ki Vâzih Efendi'nin hayatından bir kesitin şairane ifadesi olmakla birlikte dönemin Amasya'sının sosyal ve siyasi tarihine dair sunduğu bilgiler açısından da önemlidir.

Mustafa Vâzih Efendi Limni'ye sürgün edildiğinde fermanı yerine getirmek için çıktığı yolculukta Çorum güzergâhındayken Sivas'tan gelen bir habercinin, Vâzih'in suçsuzluğuna dair taşıdığı bir ferman üzere geri çağırılmıştır. Buradan Sivas'a gelmiş ve altı ay Sivas'ta kalmıştır. Sivas'ta bulunduğu dönemde o dönemin ünlü mutasavvıfı Ahmed Suzî ile de tanışmış, Suzî'nin babasının kabrinin kubbesinin tadilatına 1234/ 1818-1819 senesini gösterir biri manzum biri mensur iki tarih düşmüştür. Buradayken Limni sürgününün Tokat ile değiştirildiği kararını öğrenmiş ve Tokat'a geçmiştir. Bu sırada Amasya kadısı olan Ahmed Nazif onun için devletten

şairin affını talep etmiş ve Mustafa Vâzih Efendi'nin;

Mustafâ Vâzihu'l-Amâsîniñ

Emr-i itlâkı olıcak lâyıh

Düşdi bir müjde sem'ime târih

Oldı itlâk Mustafâ Vâzih (Topal, 2015: 63)

şeklinde düştüğü tarih manzumesinden de anlaşılacağı üzere 1235/ 1819-1830 senesinde Vâzih Efendi affedilmiştir (Topal, 2015: 11).

Oldukça meşakkatli geçen hayatının, uğradığı haksızlıkların bir sonucu olarak hayata karşı küskün bir tavır takınan Vâzih Efendi, ömrünün sonlarına doğru münzevi bir hayat sürmüştür. Öyle ki Sultan Mahmud'un kendisini meşihat makamına geçirmek üzere İstanbul'a davetini ve görevi kabul etmediğini kaynaklara göre;

“İdemem çarha mudârâ bozamam ‘unvânım

Şimdi feleğe küskünlüğümüz var sultânım” mısralarıyla ifade etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 14a-14b; Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XIX; Topal, 2015: 12, Olcay, (t.y.): 68⁶).

Mustafa Vâzih Efendi, 1247/1831-1832 senesinde Amasya'da vefat etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XIX-XX; Bursalı Mehmet Tahir, 2016, C. 3: 1085). Mezarı birden çok Sahabe-i Kiram'ın kabri şeriflerinin, Emeviler ve Abbasiler dönemi savaşlarında şehid düşen komutanların da mezarlarının bulunduğu Amasya Şamlılar Mezarlığı'nda iken 1980'li yıllarda, mezarlık tamamen ortadan kaldırılmıştır (Atalar, 2008: 518).

Mustafa Vâzih Efendi'nin eserlerinde (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A516, 1b; yz. 495/III, 15b) yer verdiğine ve kaynakların da belirttiğine göre iki oğlu olmuştur (Topal, 2016: 28). *Güldeste-i Gülistân Hediye-yeten li'l-İhvân* eserinde yer aldığı üzere birinin adı Seyyid Muhammed Nimetullah, diğeri ise Seyyid Ahmed Tayyib'dir. 1240/ 1824-1825 yılında doğan Ahmed Tayyib, fazla yaşamamış 1243/ 1827- 1828'de vefat etmiştir (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A516, 1b; Topal, 2016: 29). Seyyid Ahmed Tayyib ve 1237/ 1821-1822 yılında doğan Seyyid Muhammed Nimetullah için dostlarından Mazhar Efendi birer tarih manzumesi göndermiştir (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 15b; Topal, 2016: 29).

1.2. Eserleri

1.2.1. Belâbilü'r-Râsiye Fi Riyâz-ı Mesâilî'l-Amâsiyye

Amasya şehir tarihçiliğine (Aydın ve DüNDAR, 2013: 972) ve fıkıh kültürüne dair yazılan ilk eser (Polat, 2019: 173) olma özelliğini taşıyan bu eserin telif tarihi, Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi 813 nolu nüshasında ifade edildiği üzere 1239/1823'tür (Polat, 2019: 173).

⁶ URL-2

Söz konusu eser için kaynakların çoğu iki ayrı karakter taşıdığı ve ilk bölümünün bir fetva kitabı mahiyetinde olup müellifin kendi döneminin Amasya'sına ait sosyal, kültürel, ekonomik vs. problemleri soru şeklinde yöneltilip hemen ardından da cevaplandığı verilen cevapların çoğunlukla Arapça kaynaklardan yapılan alıntılarla desteklendiği kısım; ikinci bölümün ise bir tarih kitabında görülen anlatım tarzına daha yakın olarak yazarın konunun akışı içerisinde zaman zaman yaşadığı ilginç olay ve hatıralara da yer verdiği bir kısım olduğu hususunda birleşmektedirler (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XIV; Aydın ve DüNDAR, 2013: 972, 976; Polat, 2019: 174) . Bununla birlikte Osmanlı şehirleşme tarihi yazımında din ve şehirleşme üzerine çalışma yapan Şaban Erdiç, farklı bir bakış açısıyla eser için şu yorumları getirmiştir; “*Vâzih Efendi'nin doğrudan gözettiği bir maksat olmasa da eser bir bütün olarak bize bir Osmanlı şehrinin nasıl kutsal bir mekâna dönüştürülüp korunduğu ile ilgili önemli veriler sağlamıştır. Buna göre Amasya bir mekân olarak öncelikle dinin geniş sembolleri üzerinden ontolojik bir statüye kavuşturulmuştur. Adeta evrenin ilk yaratılmasına denk bu olağanüstülük, şehrin dini, tarihi, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel birikimleri etrafında bir dizi tarihi olaylar, menkıbeler, efsaneler ve kerametlerle meşrulaştırılmıştır (2017: 309). Belâbilü'r-Râsiye Amasya'nın tarihten getirdiği değerler üzerinde bir hiyerofaniye ulaşım dıştan nasıl bir bağlanma yaratarak kutsal bir mekâna büründüğünün iyi bir örneğini sunmuştur (2017: 315).*”

Eserin yurt içi ve yurt dışı yazma nüshaları şu şekildedir:

- 1- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 0002574, 55 vr.
- 2- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 0006280, 100 vr.
- 3- İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 0003575, 66 vr.
- 4- Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 003267, 72 vr.
- 5- İstanbul Prof. Dr. Emel Esin Kütüphanesi, nr. 643, 86 vr.
- 6- Almanya Milli Kütüphanesi, Berlin, Arşiv nr. Ms.or.oct 2000, staaatsbibliothek 156 s.
- 7- Ankara Milli Kütüphane, nr. Yz. A 5350.
- 8- Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi, nr. Mustafa Con A4. 81 vr.
- 9- Amasya Bâyezit İl Halk Kütüphanesi, nr. 813. 91 vr.
- 10- İsmail Erünsal Kitaplığı, nr. 25, 155 s.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde daha önce bilgisi verilen bu on nüshaya ilaveten, eserin tamamının ya da bir kısmının istinsah edildiği beş nüsha daha tespit ettik. Bunların dördüne dair bilgiler Amasya'da fıkıh kültürü üzerine ele alınan bir çalışmada (Polat, 2019: 167-203) yer almaktadır. Söz konusu ilk nüsha *Fetâvâ-yı Mesâ'il-i Belde-i Amasya* adıyla Amasya Bâyezid İl Halk Kütüphanesi 1559/1 nolu demirbaş listesinde bulunmaktadır. İstinsah tarihi 1315/1896 olup 246 yaprakтан oluşan eserin ilgili kütüphane kayıtlarında yazarı; Kâdî Hân Fahreddîn Hasan b. Mansur Özcendî (ö. 592/1196), müstensihisi ise Şair Hüsnü Bey kayda geçmiştir. Fakat çalışmada söz konusu eserin özel bir defter olduğu ve muhtevasında Mustafa Vâzih Efendiye ait *Belâbilü'r-râsiye* adlı eserinin istinsahının da bulunduğu bilgisi verilmiştir (Polat, 2019: 175). İkinci nüsha Mecdizâde Abdurrahman Kâmil Yetkin Efendi'ye (ö. 1359/1941) ait

*Fetâvâ-yi Abdurrahman Kâmil'*dir. Amasya Belediyesi Kütüphanesi 272 numarada bulunan eserde müellif tarafından Mustafa Vâzih Efendi'nin Amasya ile alakalı fetvaları bazı konuları dışında istinsah edilmiş, yer yer açıklayıcı birtakım ta'likatlar yapılmış, sonrasında genel olarak kitap ve bab başlıkları altında cuma namazı, hidâne, münâkehât ve müfârakât'la, yani evlenme ve boşanma hukukuyla ilgili birtakım zeyiller (tekmileler) yapılmıştır (Polat, 2019: 174). Üçüncü nüshanın müstensihisi Deresekili Mehmet Efendi'dir. İskilip İlçe Halk Kütüphanesi 1038'deki eser, 34 varaktan müteşekkildir. Müstensih eseri 1249/1833 yılında yazdığını ferağ kaydında belirtmiştir. Bu kitap birebir Mustafa Vâzih Efendiye ait *Belâbilü'r-râsiye* adlı eserin istinsah edilmiş halidir (Polat, 2019: 176). Dördüncü nüsha Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1684/2 nolu demirbaş listesinde kayıtlı yazarı ve müstensihisi belli olmayan "*Fetâvâ fi hakki'l-Amasya*" adlı eserdir ve 25 varaktan oluşmaktadır. Eserde *Belâbilü'r-Râsiye'*deki konuların tamamı değil, sadece birinci bölümü ele alınmıştır (Polat, 2019: 176). Tespit ettiğimiz son nüsha ise; Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde yer almaktadır. 24420 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan rika hatlı nüshanın istinsah tarihi 1315, müellifi; Mustafa Vâzih bin İsmâil Amasyavî olup nüsha 136 varaktan oluşmaktadır (Ersoy, 2019: 859).

1.2.2. Dîvânçe-i Vâzih

Müellifin, bu çalışmaya konu olan eseridir. Ayrıntılı bilgi inceleme kısmında yer almaktadır.

1.2.3. Şerhu'l-Ezân ve Dellâlü'l-Cinân

İslam fıkına dair yazılan Arapça eserdir. Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 9311 numarada kayıtlı, talik hatla yazılmış olan nüsha 21 varaktan oluşmaktadır (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XXI).

1.2.4. Tûtî-i Vâzih

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1882/II; 1863/4; 5432/1 ve Ankara Üniversitesi Yazma eserler bölümü Mustafa Con koleksiyonu A 495/II'de kayıtlı olmak üzere dört nüshası vardır. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 1863/4'te kayıtlı olan nüshası müellif hattıdır. Farsça gramer öğretimine dair bir eserdir (Mustafa Vâzih Efendi, 2011: XXI; Topal, 2016: 34).

Eserin ismi müellifin;

"İsmidür Tûtî-i Vâzih kelimât

Nâzıra kand-i nebât u mir'ât" beytinde belirttiği üzere Tûtî-i Vâzih⁷, telif tarihi ise müellif nüshasından hareketle 1242/1826-1827'dir (Topal, 2016: 35).⁸

⁷ Eserin adı Amasya bibliyografyasına dair bir çalışmada; Tûtî-i Vâzih-ı Kelimât şeklinde alınmıştır. Bkz. Yavuz & Erdemir, 2007: 865.

⁸ Söz konusu çalışmada eserin müellif nüshasındaki telif tarihini gösteren beytin ikinci mısrasının vezin bakımından kusurlu olmasından dolayı diğer nüshalarda "Bilmek isteriseniz târihin/ Tûtî-i Vâzih okun

1.2.5. Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih

Eser üzerine ayrıntılı bir kitap çalışması yapan Ahmet Topal'ın verdiği bilgiler doğrultusunda *Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih*; Mustafa Vâzih Efendi'nin 1234/1818-1819 yılında Limni'ye sürgün edilmesine yönelik alınan karardan 1235/ 1819-1820 senesine kadar süren sürgün yolculuğunu, Limni'ye sürgün edilmesine yönelik kararın Tokat'a sürgüne dönüşmesini, bu esnada da Sivas'ta geçirdiği günleri ve serbest kaldıktan sonraki memnuniyetini anlatan sergüzeştname mahiyetinde bir eserdir. 760 beyitten oluşan eserin müellif nüshası da olan tek nüshası Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümünde Mustafa Con koleksiyonu içinde A 495/IV numarada kayıtlıdır. Remel bahrinin fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün vezniyle ve mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır (Topal, 2016: 35). Telif tarihi 1241/1825-1826'dır (Topal, 2015: 21).

1.2.6. Güldeste-i Gülistân Hediye-yen Li'l-İhvân

Eserin mukaddimesinde yer alan “*Yani bir gülistâna girdim cümle güllerini derdim devşirdim yigirmi altı aded güldeste edip ismini Güldeste-i Gülistân Hediye-yen li'l-İhvân kodum* (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A516, 4a).” ifadelerinden hareketle Vâzih Efendi, ismini *Güldeste-i Gülistân Hediye-yen Li'l-İhvân* koymuş olmakla birlikte *Güldeste-i Gülistân* olarak da zikretmektedir. Nüshalarından hareketle 11 Cemaziye'l-Ahir 1240 (31 Ocak 1825) tarihinden önce telif edildiği söylenmektedir (Topal, 2016: 37).

Ankara Üniversitesi Yazma Eserler bölümü Mustafa Con koleksiyonu A 516 numarada kayıtlıdır. Sadi'nin *Gülistân* adlı eserinin manzum bölümlerinin mensur tercümesinden oluşmaktadır. Müellif, *Gülistân*'dan tercüme ettiği beyitleri “güldeste” adını verdiği 26 başlık altında tertip ve tercüme etmiş, beyitler seçilirken *Gülistân*'daki sıralarına bağlı kalınmamış, ayrıca güldestelerin muhtevasına göre *Gülistân*'ın değişik bablarından beyitler alınarak tercüme edilmiştir (Topal, 2016: 38).

Yukarıda bilgilerini verdiğimiz eserler Mustafa Vâzih Efendi'ye aidiyeti kesinleşmiş ve kendisinin de *Belâbilü'r-Râsiye Fi Riyâz-ı Mesâili'l-Amâsiyye* eserinin sonunda *Şerhu'l-Ezân ve Dellâlû'l-Cinân, Tûtî-i Vâzih-ı Beyân, Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih, Terceme-i Kâdî-i Hemedân min Hikâyât-ı Gülistân* eserlerinin yazarı olduğunu belirttiği eserlerdir. Bunların haricinde bazı kaynaklarda yer alan *Hikâye-i Beşir Çelebi, Fütûhât-ı Şâh İsmâil Bahadır Han* adlı eserler Vâzih Efendi'ye ait değildir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Topal, 2016: 35-36).

1.3. İlmî ve Edebî Yönü

İlmî kişiliğinin edebî yönünü gölgede bıraktığı Vâzih Efendi için eserlerinden ve hakkındaki bilgilerden yola çıkarak çok yönlü bir ilmî kişiliği olduğu söylenilebilir. Fıkıh, edebiyat, tarih gibi alanlarda eser telif eden şair, Arapça ve Farsçayı eser verecek seviyede bilmektedir. Bu iki dilin yanı sıra 1200/1786 yılında İstanbul'da eğitim görürken Osmanlı devletinde tercü-

ezber ile” şeklinde kaydedildiği ve bu haliyle de beytin ikinci mısrasından 1238 tarihi çıkarıldığı bilgisi verilmektedir.

manlık yapan Galatalı İsa adlı birinden Latince eğitimi aldığını kendisi ifade etmiştir (Aydın ve Dündar, 2013: 974).

Mustafa Vâzih Efendi, her ne kadar çoğu kaynakta tarihçi yönüyle ön plana çıkarılıp bu vasıfla anılsa da özünde; bir divânçe tertip edecek, İranlı ünlü şair Sadi'nin Gülistan'ının manzum bölümlerinin tercümesini yapacak ve kendi sergüzeştnamesini mesnevi nazım şekliyle kaleme alacak kadar edebiyata yatkınlık ve düşkünlük vardır.

Kitâbu'l-Mecmû' Fî'l Meşhûd ve'l-Mesmû adlı eserinde şair için Akifzade Abdurrahim şunları söylemektedir: “Gümüştaneli Ebubekir Efendi hocamdan ders almıştır. Hatta merhumun derslerine beraber gidiyorduk. Ayrıca yine hocalarımdan Şeyhzâde Abdullah Efendiden de ders almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra babasının medresesi olan Sungurlu Medresesine müderris olmuştur. Amasya'da birkaç defa müftü olarak görev yapmıştır. Mustafa Efendi, fıkıh ve ferâizde meşhur bir âlimdi. Nazma meyli olduğundan Türkçe birçok şiiri vardır. Şiirlerinin bir kısmında Kanî'î, bir kısmında da Vâzih mahlasını kullanmıştır. Fakat şiire fazla vakit ayırma fırsatı olmamıştır. Müftü Efendi; edib, zarif, mütevazı bir insandır. Latifeleri ve marifetleri sever (Akifzade Abdurrahim, 1998: 168-169).”

Mustafa Vâzih Efendi Osmanlı biyografi kaynaklarında da adı anılan bir şahsiyettir, fakat şairlik yönüne değinilmemiştir. Nitekim Bursalı Mehmet Tahir ondan; “Ulemâdan ve ilm-i tarih müntesiplerinden bir zat (Bursalı Mehmet Tahir, 2016, C. 3: 1085).” şeklinde bahsetmektedir. Onun bu sıfatları kazanmasında elbette ki Amasya ilk şehir tarihi ve ilk fıkıh kitabı özelliği taşıyan ve pek çok kez istinsah edilmiş olan *Belâbilü'r-Râsiye fî Riyâz-ı Mesâilî'l-Amâsiyye* adlı eserinin büyük rolü vardır. Öyle ki Süheyl Ünver'in de Amasya'dayken okuduğu, günlüklerinde “yazma Amasya Fetvalı Tarihi” şeklinde bahsettiği kitap *Belâbilü'r-Râsiye*'dir (Ayar ve Özel, 2013: 154).

Vâzih Efendi'nin edebî eserlerinde dikkat çeken taraflardan biri tarih düşürmedeki hassasiyetidir. Manzum ve mensur olmak üzere Arapça, Farsça ve Türkçe birçok tarih düşürmüştür. *Sergüzeştname*'sinin ve *Dîvânçe*'sinin önemli bir kısmı çeşitli olaylar için düşürülen tarih manzumelerine ayrılmıştır (Topal, 2016: 30). Şairin *Dîvânçe*'sinde çeşitli olaylar için düşürülmüş 26 tarih yer almaktadır (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 14b-19a).

Dîvân şairlerinin bir gelenek olarak görüp sürdürdüğü; doğdukları, buldukları veya bir müddet yaşadıkları yerler, kasabalar, şehirler hakkında özellikle onları övücü mahiyette şiirler yazma tavrını (Arslan, 2018: 47) şairin *Dîvânçe*'sinde de görmekteyiz. Mustafa Vâzih Efendi doğup hayatını sürdürdüğü Amasya için *Dîvânçe*'sinde, bazı mısraları vezin bakımından kusurlu olan şu manzumeyi yazmıştır:

Çeşm-i âşık gibi cûş eyledi enhâr-ı Amasya

Hum-ı mey gibi hurûş eyledi enhâr-ı Amasya

Hamdülillâh bugün geldi bahâr-ı vuslat

Serv-kadlerle kucuş eyledi enhâr-ı Amasya

Gazabından kudurup ağzına yığıldı köpük

Cûşîş-i eşkimi gûş eyledi enhâr-ı Amasya

Vâzihâ sanma habâb serv-i hurâmânlara

Göz idüb arz-ı gurûş eyledi enhâr-ı Amasya (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 11b)

Yine *Dîvânçe'*sinde, bir dönem İstanbul'da eğitim almış olmasından da kaynaklı olduğunu düşündüğümüz İstanbul ve Süleymaniye özelinde yazılmış bir müseddes bulunmaktadır. Beş bendden oluşan söz konusu manzumenin ilk ve son bendi şöyledir;

Kanı ol devlet-i Dârâ kanı Sâmâniyye

Kanı ol devlet-i Cemşîd kanı Sâsâniyye

Kanı ol devlet-i Dahhâk kanı Hâkâniyye

Kanı tebbu' kanı kanı Süfyâniyye

İdelim bunda safâlar bu cihân-ı fâniyye

Gele şâhım idelim 'azm-i Süleymâniyye

Sergüzeşt idelim lücce-i 'ummânî gör

Vâzihuñ çeşmine beñzer mi şadırvânı gör

Kameriye altını gez ravza-i rızvânı gör

Türbe-i hazret-i sultân Süleymânî gör

Bî-bekâdur bu felek gerdiş-i devrânı gör

Gele şâhım idelim 'azm-i Süleymâniyye (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 13b-14a)

Şairin *Dîvânçe'*si incelendiğinde onun daha çok rindane, şuhane tarzda şiirler yazdığını görmekteyiz. Bu açıdan değerlendirildiğinde Vâzih, Nedîmâne olarak adlandırılan üslubun takipçisi konumundadır⁹ (Topal, 2016: 31). Nitekim *Dîvânçe'*de yer alan aşağıdaki gazeli bu duruma örnek teşkil edici niteliktedir;

Benümle gel gidelüm seyre pâşâm itme hicâb

Küçük birâderimdür zann ider gören ahbâb

Kaçam dedikce dil ü cân dest-i perçemden

⁹ Şair Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde ise tekke şairi olarak kaydedilmiştir. Bkz. URL-1

Tutam diyüb düşüb ardına eylemiş pertâb

Rakîbe gideyor idi o mâh-ı şâm karîb

Didümki gece kalursın efendim eyle şitâb

Al ic pâşâm kuluña bu sakız hediyesidür

'Acîb hafîf ü latîf ü safâlıdır bu şarâb

Ne çâre eyleyeyim Vâzihâ o pek mahcûb

Ne lâubâlî tekellüm ne nûş-ı bâde-i nâb (Mustafa Vâzih Efendi, yz. 495/III, 2a-2b)

Yine eserdeki bir müseddeste şairin kendisi de Nedim'i anmaktadır. Söz konusu müseddesin son bendi şu şekildedir;

Gel elinden tutayım yâbecâ-be-yâbecâ gel gel

İdelim şöyle birâz seyr kim pister-i saykal

Saña Vâzih okusun şarkı-ı nâ-yâb-ı bedel

Sen su'âl eyle Nedîm'îni diyü iş-bu gazel

Saña ne seyr ü safâ etdürecekdür bendeñ

Âh ne cünbüş idecekdür ki o kâfir bendeñ (Mustafa Vâzih Efendi, yz. A 495/III, 13a-13b)

Divan şairleri, yetiştikleri geleneğin de etkisi ve yönlendirmesiyle çoğu kez eserlerinde sanatından etkilendikleri, örnek aldıkları kişilere yer verirler. Bu yer verişin en çok rastlanılan şekli, söz konusu şairlerin şiirlerine nazire yazmaktır. "Bir şairin manzum bir eserine (alelekser gazeline) aynı veyn ve kaftiyede olmak üzere yazılan benzer şiir (Tâhirü'l-Mevlevî, 2019: 149)" olarak tanımlanan nazire, kendinden önceki şairlere yazıldığı gibi aynı devri paylaşan şairler arasında da yazılmıştır. Mustafa Vâzih Efendi'nin *Dîvânçe'*indeki manzumeler incelendiğinde eserdeki bir gazelin Şeyh Galib'e nazire olarak yazıldığı söylenilebilir. Söz konusu gazel, Şeyh Galib'in

"Al geymiş yine ol nahl-i revân n'olsun bu

Almış etrâfını gül-bâng-keşân n'olsun bu (Kalkışım, 2013: 390)" matlalı gazeline nazire olarak yazılmış izlenimi veren;

"Al giymiş yine ol şem'-i cihân n'olsun bu

Almış etrâfını pervâne-dilân n'olsun bu (G. 50)" matlalı gazeldir.

Bunlarla birlikte *Dîvânçe'*de Baki, sanatından övgüyle bahsedilen bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Vâzih Efendi, Baki'nin;

“Âlet-i hüsni mükemmel kad-i dil-cû da güzel

Ol siyeh gözler ile hak bu ki ebrû da güzel” matlalı gazeline tahmis yazmış ve bunu da ilgili manzumenin son bendinde;

“Meded it Vâzih'a yâ hazret-i Hayyü'l-Bâkî

Yine zabt idemedim tab-ı dil-i müştâkı

Yohsa tahmîse ne mümkün ki ola istihkakı

Söylese nutk-ı dürer-bârına söz yok Bâkî

Dürc-i la'lindeki ol lûlû-yı lâla da güzel (12a)¹⁰ şeklinde dile getirmiştir.

Mustafa Vâzih Efendi, *Dîvânçe'*sinde kendi şiiriyle ilgili pek fazla değerlendirme yapmamıştır. Bir gazelinin makta beytinde sözlerini kulağa küpe olacak nitelikte parlak inci şeklinde tasvir etmiştir. İlgili beyt şu şekildedir:

Kimiñ âvîze-i gûşî idebildik Vâzih

Totalım söyledigiñ sözler ola dürr-i meknûn (G. 41)

Şaire göre onun gazelleri her durumda takdir etmeye, övmeye layıktır.

Bu Vâzihın gazeli dostlar beher-hâlde

Vecîhlidür n'ola tahsîne lâıyk olursa (G. 46)

Şair, *Dîvânçe'*sindeki şiirlerinde Vâzih mahlasını kullanmaktadır. Fakat, çeşitli kaynaklarda, farklı mahlaslar kullandığı bilgisi de yer almaktadır. Ethem Erkoç onun şiirlerinin bir kısmında Kânî, bir kısmında Vâzih mahlasını kullandığını (Erkoç, 2017: 248); Fevzi Olcay, Midhad veya Vâzih mahlaslarını kullandığını (Olcay, (t.y.): 68¹¹); Akifzade Abdurrahim ise bazılarının onu Kani bazılarınınnsa Midhad lakabıyla lakaplandırıldığını, son olarak Vâzih lakabı verilip onunla meşhur olduğunu ifade etmişlerdir (Akifzade Abdurrahim, 1998: 168).

1.4. Dil ve Üslup

Mustafa Vâzih Efendi, *Dîvânçe'*sinde çoğunlukla sade, anlaşılır, külfetsiz bir dil kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnek teşkil etmektedir:

¹⁰ Söz konusu tahmiste Baki'nin gazelindeki;

“Yaluñuz gerden-i zîbâsı degül hâlet-bahş

Anber-âmîz o zülfeyn ile gîsû da güzel” beytine yer verilmemiştir. Ayrıca tahmiste, ilgili gazelin son beytinde de birtakım kelime farklılıkları bulunmaktadır. (Bkz. Küçük, 2011: 293-294)

¹¹ URL-2

Bu letâfet bu melâhat bu nezâket bu hüsn
Bulunur mu ne mümkün ki gül-i ra'nâda (G. 43)

Bî-hûş oluruz nâzile gözler süzülünce
Bî-tâb oluruz şöyle o kâkül bükülünce (G. 45)

Zerâfet 'ilmini cânâ meyânından mı öğrendiñ
Nezâket fennini ey gül dehânından mı öğrendin (Kt. 4)

Bununla birlikte şair klasik şiir geleneğini sürdürmüş, divan şiirinin alışlagelmiş benzetme ve mazmun dünyasından da oldukça faydalanmıştır. Öyle ki şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler ve her iki dilde oluşturulmuş tamlamalar da çokça yer almaktadır.

Cân perçem-i Leylâsına Mecnûn oldu
Dil dîde-i fettânına meftûn oldu (G. 51)

'Ayn-ı belâdur gamzeler tîr-i kazâdur gamzeler
Hançer aradur gamzeler kârı anuñ sefkü'd-dimâ' (G. 2)

Klasik şairler, anlatımı güçlü kılmak, anlam dünyasını genişleterek ifadelerinin etkileyiciliğini arttırmak amacıyla şiirlerinde atasözü ve deyimlerden, halk söyleyişlerinden, halkın inanç dünyasındaki unsurlardan faydalanmışlardır. Vâzih Efendi'nin *Dîvânçe'*sinde de bu türden üslup özelliklerine rastlanmaktadır. Aşağıda atasözü ve deyim kullanımı için örnekler sıralanmıştır.

Benimle **yıldızı barışmadı** aslâca bu çarhın
Ne vermiş alamaz baña bu ne hikmet bu ne da'vâ (G. 1)

Mübtelâyım her kayıkcı-zâde şûha zâhiri
Yelkeni verdim suya ben işte kârıñ âhiri (G. 55)

Geydürür şeytâna pabûc ibn-i şeyhe bak hele
Babasına hizmet eyler hâdim-i dâna gibi (G. 56)

Düşvâr olan dîde-i giryânımı tutmak

Bu murg-ı dili dirseñ eger **çantada keklık** (Kt. 6)

Diñleyen anı **güşâde-dehenân kalsa** nola

Çünkü mîzâb-ı dehânından akar âb-ı hayât (Kt. 18)

Yüziñe gülen herkesi dost sanma eyâ gel

İtdüm seni Allâhu te'âlâya emânet (G. 9)

Aşağıdaki beyitler ise halk söyleyişlerinin ve halk inançları dünyasının, şiirlerinde bulunduğu yansımayı vermesi bakımından dikkat çekicidir.

'Aşk ateşi içinde bu şeydâ-dili görüñ

Bi'llâh dedürür ki **hamâmda delü mi var** (G. 18)

Dil-i bîmârımı bir kere su'âl etmeyesin

Hele vallâh efendim bu da insâf degil (Kt. 7)

Dil-i Ya'kûb cüdâ düşdi o Yûsuf-rûdan

N'idelim ne'sleyelim böyleyiz ey kardaşlar (G. 15)

Döke nice içelim bâde-i hamrâyı bu gün

Vâzihâ gam yeme **yarına kerîmdür Allâh** (G. 48)

Hâl-i siyeh dökülür o perişân-ı tıfla

Göz degmesün diyü kara yakmış aña Hüdâ (G. 5)

Ruh-ı pür-zülfüne baksam bu gözüm hayrlanur

Göze elbette **zarardur gece mir'ât-i nigâh** (G. 48)

Şiirde ritmik bir hava oluşturmak, ifadenin etkisini arttırmak için şairlerin başvurdukları bir yöntem de kelimelerin tekrarlanmasıdır.

O fesden çıkan turreler Vâzihâ

Belâdur belâdur belâdur belâ (G. 6)

Olmaya mı bu dîde-i giryân kızıl kızıl
Andan dem-â-dem akmadadur kan kızıl kızıl (Kt. 8)

Tüm bunlarla beraber Mustafa Vâzih Efendi'nin şiir üslubu hakkında asıl ifade edilmesi gereken önemli bir nokta daha önce de değindiğimiz gibi onun manzumelerinde etkisini oldukça hissettiren Nedimâne üsluptur. Vâzih Efendi, daha çok rindane, şuhane tarzda şiirler yazmıştır. Bu açıdan bakıldığında Vâzih, Nedimâne olarak adlandırılan üslubun takipçisi konumundadır. Aşağıda, örnek teşkil etmesi bakımından *Dîvânçe'*deki bir müseddesten alınan bir bende, gazellerden ve mukattaât başlığı altında verilmesine rağmen nazm olan bir manzumeden alınan beyitlere yer verilmiştir.

Peder ü mâderiñizden alalım izn-i şerîf
Gidelim iskeleye toğru be-etvâr-ı zarîf
İkimiz çifte kayığa binelim bî-teklîf
İdelim azm-i temâşâ-yı çemenzâr-ı latîf
Ya Beşiktaş'a ya Kandilliye yâhûd Bebege
Tıfl-ı nâzım yine reşk itdürelim gel felege (Msd. 1)

Vâzih gele dilber sevelim mey içelim gel
Billâh bizi aldı kesâfet bu ne hâlet (G. 9)

Cem oluñ başıma sizler geliñ ey 'ayyâşlar
Gidelüm mey-gedeye ayık ayık yoldaşlar (G. 15)

Sâkî getir 'arak mı mey-i lâle-rû mı var
Toldur hemân tabak mı çanak mı sebû mı var (G. 18)

Bahâr eyyâmı derler buña diller pür-safâ olsun
Şarâb-ı nâb-ı şevk-engîz nûş eyleñ şifâ [olsun]

Açılsun bâde-i hamrâ kuculsun dilber-i ra'nâ
Nedür bu mihnet-i dünyâ elemeler ber-hevâ olsun (Kt. 12)

2. DÎVÂNÇE-İ VÂZİH

2.1. Nüsha Tavsifi

Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonunda A 495/III numarayla kayıtlı olan Dîvânçe 18 varaktan oluşmaktadır. Müellif nüshası olan eser talik hatla kaleme alınmıştır. Satır sayısı değişkendir. Sırtı bordo, deffeleri kahverengi meşin ciltli yazma eserin 59b-77a varakları arasında yer almaktadır. Zahriyede müellifin ismi ve mührü vardır. 208x125 mm sayfa alanı içindeki metinde başlıklar kırmızı, diğer yerler siyah mürekkeple yazılmıştır.¹²

Eser metni;

اولرسه طالعك زير بغلده كر مدد بخشا

اولمشدى حق جل و على حضرتلرى طول عمريله معمر ايدرسن طاق كامه پايه پايه اغتلا جانا şeklinde başlayıp şerhler ile devam etmektedir. ifadeleriyle bitmektedir.

2.2. Dîvânçe’de Bulunan Nazım Şekilleri

Gazeller: Mustafa Vâzih Efendi’nin Dîvânçe’sinde gazeliyyât başlığı altında 61 adet gazel bulunmaktadır. Gazellerin çoğu geleneğe uygun olarak beş beyit şeklinde yazılmıştır. Öyle ki bunların 57’si beş beyit; 2’si dört beyit (14. ve 28. gazeller); 1’i sekiz beyit (31. gazel) ve 1’i de altı beyitten müteşekkildir. Dîvânçe’deki 4. gazel “Gazel-i Müşterek Bâ-hafîd ‘Âkif el-Amasî Müfettişü’l-Haremeyn” başlığıyla da belirtilen müşterek gazeldir. Ayrıca beş beyitten oluşan 13. gazel de Farsça olarak kaleme alınmıştır. Dîvânçe’deki bütün gazellerde şair Vâzih mahlasını kullanmıştır ve mahlassız gazel bulunmamaktadır.

Vâzih Efendi, Arap alfabesinin 20 harfinde gazel yazmıştır. En çok râ (ر) harfinde gazel söylemeyi tercih etmiştir. Gazellerin harflere göre dağılımı ise şu şekildedir: Elif harfinden 6 gazel, bâ harfinden 1 gazel, tâ harfinden 2 gazel, se harfinden 1 gazel, hâ harfinden 1 gazel, dâl harfinden 2 gazel, zâl harfinden 1 gazel, râ harfinden 14 gazel, zâ harfinden 1 gazel, sîn harfinden 2 gazel, şîn harfinden 2 gazel, tî harfinden 1 gazel, ayın harfinden 1 gazel, kâf harfinden 1 gazel, lâm harfinden 1 gazel, mîm harfinden 3 gazel, nûn harfinden 2 gazel, vâv harfinden 2 gazel, he harfinden 7 gazel, yâ harfinden 10 gazel söylenmiştir. Bunun dışında kalan cim, hı, sad, dad, zı, gayın, fa, kef, harflerinden söylenmiş gazel bulunmamaktadır.

Gazellerde daha çok remel bahrinden vezinler tercih edilmiştir. Vezinlerin gazellerdeki kullanım verileri şu şekildedir;

Hezec	Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün	7
Recez	Müstef’îlün müstef’îlün müstef’îlün müstef’îlün	2
Remel	Fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlâtün fe’îlün	13
Ahreb	Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûl	2

¹² Fiziksel özellikler, <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/> adresinden alınmıştır. Bkz. URL-3

Muzari	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	7
Remel	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	15
Müctes	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3
Hezec	Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	10
Remel	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	1
Mütekârib	Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	1

Kıtalar: Gazellerden sonra mukattaât başlığı altında 1'i Farsça olmak üzere 18 kıta yer almaktadır. Fakat bunların çoğu kafiyelenişleri itibarıyla kıta değil nazm özelliği göstermektedirler. Bu başlık altındaki birinci, beşinci, yedinci ve on altıncı manzume dışındakiler nazmdır.¹³ Buradaki mazumelerin sırasıyla vezinleri ise şöyledir. 1. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 2. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 3. *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, 4. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 5. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 6. *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, 7. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 8. *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*, 9. *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*, 10. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ülün mefâ'ilün*, 11. *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, *Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, 12. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 13. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ülün mefâ'ilün*, 14. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ülün mefâ'ilün*, 15. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâün*, 16. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 17. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ülün mefâ'ilün*, 18. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*.

Müfredler: Dîvânçe'de ebyât başlığı altında biri Arapça olmak üzere 4 beyit yer almaktadır.

Tahmisler: Mustafa Vâzih Efendi iki tahmis yazmıştır. Bunlardan ilki "Tahmîs-i Vâzih Gazel-i Bâkî" başlığını taşıyan ve Baki'nin 6 beyitlik "da güzel" redifli, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* veznindeki gazelinin (Küçük, 2011: 293-294) tahmisidir. Fakat Vâzih Efendi, Baki'nin "Yaluñuz gerden-i zîbâsı degül hâlet-bahş/ 'Anber-âmîz o zülfeyn ile gîsû da güzel" şeklindeki 3. beytine tahmisinde yer vermemiş 5 bendlik bir tahmis yazmıştır. İkinci tahmis "Tahmîs-i Vâzih Be-gazel-i Şehîd Mikhâd Pâşâ-zâde Şehîd Hasan Beg" başlığını taşıyan 5 bendlik bir tahmistir.

Müseddesler: Dîvânçe'de 2'si beş, 1'i yedi bend olmak üzere 3 de müseddes bulunmaktadır. İlk müseddes, sevgiliyle temaşa üzerinedir. İkincisi Süleymaniye temalı olup son müseddes ise şairin Sultan Mahmud'un kendisini meşihat makamına geçirmek üzere İstanbul'a davetini ve görevi kabul etmediğini ifade eden müseddestir.

Tarihler: Şairin özellikle dikkati çeken taraflarından biri de daha önce ifade ettiğimiz gibi tarih düşürme merakıdır. Dîvânçe'de çeşitli olaylar için düşürülmüş 26 tarih manzumesi bulunmaktadır. Manzumelerin muhtevaları ise şöyledir. Şairin babası İsmail Efendi tarafından oğlunun doğumu için söylenmiş 1177 tarihli bir beyit; bir çeşme yapılması üzerine söylenmiş

¹³ Buradaki manzumeler, Dîvânçe'de mukattaat başlığı altında yer aldığından çalışmada bu kısımdaki manzumelerden yapılan alıntılara kıta olarak gönderme yapılmıştır.

1223 tarihli bir beyit; bir hayrat yapımı üzerine söylenmiş 1223 tarihli bir beyit; Kocacık Mescidi'nin tamiri için söylenmiş 1211 tarihli bir beyit; Mahmud Tayyar Paşa'nın vezareti için söylenmiş 1215 tarihli bir beyit; Hüseyin isimli birinin vefatı için söylenmiş 1208 tarihli bir beyit; şairin oğlu Seyyid Muhammed Nimetullah'ın doğumu için söylenmiş 1237 tarihli bir manzume; Şerif Bey adıyla da bilinen Mazhar Efendi'nin şairin adı geçen oğlunun doğumu üzerine söylediği 1237 tarihli Farsça iki beyit; aynı kişinin aynı olay için söylediği bir beyit; şairin oğlu Seyyid Ahmed Tayyib'in doğumu için Mazhar Efendi'nin yazdığı 1240 tarihli iki beyit; Sultan Selim'in kapıcıbaşı Amasya sancağı yöneticisi Seyyid Süleyman Rifat'ın oğlu Abdüsselam'ın doğumu üzerine söylenmiş 1209 tarihli 21 beyitlik kaside; Sarı Naibzade Mustafa'nın ölümü üzerine söylenmiş 1206 tarihli 3 beyitlik manzume; Nuh Bey'in doğumu üzerine söylenmiş 1210 tarihli 2 beyit; Seyyid İskender Bey'in doğumu için söylenmiş 1214 tarihli 3 beyit; Kadir gecesi doğan biri için söylenen 1238 tarihli bir beyit; Muhammed Ali adlı birinin doğumu için söylenmiş 1240 tarihli 4 beyitlik Arapça manzume; aynı olay için Türkçe söylenmiş bir beyit; Elhac Ahmed Efendi'nin evliliği üzerine söylenmiş 1239 tarihli üç beyit; Benderli Hafız Ağa'nın yaptırdığı çeşme için söylenmiş 1227 tarihli 5 beyitlik bir manzume; Hafız Alemdar Hüseyin Gazi'nin vefatı için söylenmiş 3 beyitlik 1234 tarihli manzume; şairin babası İsmail Efendi için söylenmiş 1198 tarihli 4 beyitlik manzume; yeniçeri ocağının kaldırılması dolayısıyla söylenmiş 1241 tarihli iki beyit; Hakkı Paşa'nın ıtlakı için söylenmiş 1244 tarihli 2 beyitlik manzume; Taşköprülü Şeyh Hafız Abdullah Efendi'nin vefatı için söylenmiş 1244 tarihli 2 beyitlik manzume; şairin hava koşulları dolayısıyla ziyaretine gidemediği Akifzade'den özür dileme mahiyetinde kaleme aldığı iki beyit; son olarak ise Yeğenzade Hacı İbrahim'in kasrı için söylenmiş 19 beyitlik 1245 tarihli manzume bulunmaktadır (Ayrıca bkz. Topal, 2016: 33).

2.3. Kafiye ve Redif

Mustafa Vâzih Efendi, dîvân şiirinde ahengi sağlayan iki önemli unsur olan kafiye ve redifi manzumelerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Şairin yazmış olduğu 61 gazelin hepsi kafiyelidir. Bu gazellerden 27'si mücerred, 31'i mürdef ve 3'ü de müesses kafiyevidir. En çok mürdef ve mücerred kafiyeviden tercih eden şair mukayyed kafiyeviden hiç kullanmamıştır. Bu kafiye türlerine örnek teşkil etmesi için aşağıda Dîvânçe'den birkaç beyit paylaşılmıştır.

Mücerred kafiye: Sadece revînin tekrarından meydana gelen kafiyelerdir. (Saraç, 2017: 267)

Olursa tâlî'in zîr-i bagalda ger meded-**bahşâ**

İdersin tâk-ı kâme pâyeye pâyeye i'tilâ **cânâ** (1b)

Yeni açılmış bu dilber bir gül-i **ra'nâ** gibi

Bilmem ammâ gâlibâ bir şûh-ı nev-**peydâ** gibi (9a)

Mürdef kafiye: Revîden önce ridf (=â, û, î) bulunan kafiyelerdir (Saraç, 2017: 272).

Yâriñ ol la'l-i **güher-bâr**na mâşâllah

Lezzet-i şîve-i **güftâr**na mâşâllah (8a)

Gün yüzünde ol-mehiñ gâyet **firâvân**dur beñi

Rûmı basmuş gûyâ hayl-i **Hicâzân**dur beñi (9a)

Müesses kafiye: Revîden önce dahîl ondan önce de te'sîs bulunan kafiye'dir. (Saraç, 2017: 272)

Ey tıfl-ı sebak-hân o pistân-ı **letâfet**

Vey şûh-ı nev-amûhte-i nâz u **nezâket** (2b)

*Dîvânçe'*de, bir manzumeyi ahenkli kılan diğer unsur olan redif de çoğunlukla kullanılmıştır. Redifler ve varak numaraları şu şekildedir; -âsâ (1b); -ı et/at, sen misin Sâlih (2b); -اینیز بگذرد, lezîz (3a); -lar, -dur, -lidür, mı var (3b); olmuş yatur, eyler, mi var (4a); -lidür, dür, dirler (4b); -dür, virür, açmış gider (5a); -ımız, -i elmas (5b); -muş, -ışdırmış (6a); -umdur benim (6b); -sını tutam, -da bilmem görmedim (7a); -ı benefşe, -ünce (7b); olursa, -ına maşallâh, -me (8a); n'olsun bu, oldu, -leri, (8b); -dur beni, -ı, gibi (9a); perçemi, gibi, -i (9b); -ı, -lar gibi (10a).

SONUÇ

Kara Müftizâdeler diye bilinen bir ailenin ferdi olarak 1177/ 1763-1764 yılında Amasya'da dünyaya gelen Mustafa Vâzih Efendi, babası gibi Amasya'da müftülük yapmış, çeşitli sebeplerden görevinden azledilip tekrar aynı göreve getirilme durumlarından ötürü türlü sıkıntılar çekmiş bir ilim adamıdır. Kaynaklarda daha çok tarihçi ve din adamı yönüyle, bu doğrultudaki eserleriyle dikkati çeken Vâzih Efendi; ilmî kişiliğinin edebî kişiliğini gölgede bıraktığı bir şairdir. Arapça ve Farsça'yı eser verecek seviyede bilir. Çağdaşı Akifzade Abdurrahim, onun nazım ve şiire karşı özel bir merakı olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Vâzih Efendi, manzum bir *Sergüzeştname*, muhtasar bir *Gülistan Tercümesi* ve de bir *Dîvânçe* oluşturacak kadar edebiyata ve nazma meylenmiştir. Bu çalışmada şairin edebî yönünü destekleyici incelemelerde bulunulmuştur. Çalışmanın hedef noktasındaki *Dîvânçe'*sinden yola çıkarak onun Nedîm'in takipçisi olduğu üslubunda Nedimâne/ şuhâne tarzı benimsediği ifade edilebilir. Şairin Vâzih mahlasını kullandığı söz konusu *Dîvânçe'*de altmış bir gazel, dört kıta, on dört nazm, dört müfred beyit, iki tahmis, üç müseddes ve yirmi altı tarih manzumesi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akifzade Abdurrahim (1998). *Kitâbu'l-Mecmû' Fî'l-Meşhûd ve'l-Mesmû'*. Haz. H. Özdemir. İstanbul: Türkiye İlmî İctimaî Hizmetler Vakfı Yayınları.

Arslan, M. (2018). Divan Edebiyatında Şehirler Üzerine Yazılan Şiirler ve Bunlar Arasında Amasya Şiirleri. *Amasya Şairleri Bilim Şöleni (4-6 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı* (s. 47-70) içinde. Ankara: KIBATEK.

Atalar, M. (2008). Mustafa Vazih-Din Bilgini, Şair ve Amasya Tarihçisi. *Uluslararası Osmanlı'dan*

- Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu-23-25 Kasım 2017*, I. Cilt (s. 515-521) İçinde. Çorum: Çorum Belediyesi.
- Ayar, A. R.; Özel, R. O (2013). Ord. Prof Dr. Süheyl Ünver'in Amasya Günlükleri'nin Tanıtımı ve Sadeleştirilmesi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1: 149-169.
- Aydın, M.; Dündar, R. (2013). Amasya Şehir Tarihleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, C/S. 6 (3): 971-990.
- Bayram, Y.; Erdemir, A. (2007). Amasya Bibliyografyası Denemesi, I. *Amasya Araştırmaları- 13-15 Haziran 2007-2. Kitap* (s. 841-875) İçinde. Amasya: Amasya Valiliği.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı Müellifleri (I-III)*. Haz. M. A. Y. Saraç. Ankara: TÜBA.
- Ercan, A. (1991). *XIV Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*, Çorum: Hitit Festivali Komitesi.
- Erdiç, Ş. (2017). Osmanlı Şehir Tarihi Yazımında Din Ve Şehirleşme -Mustafa Vâzih Efendi Örneği. *Uluslararası Amasya Alimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017, Bildiriler Kitabı II* (s. 309-319) İçinde. Amasya.
- Erkoç, E. (2017). *Çorumlu Şeyhülislam ve Alimler*. 1. Bsk. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayını.
- Ersoy, E. (2019). Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesinde Bulunan El Yazmalarının Dökümü, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 22: 713-1034.
- Kalkışım, M. (2013). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ.
- Küçük, S. (2011) *Baki Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mustafa Vazih Efendi (2011). *Amasya Fetvaları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (Belâbilü'r - Râsiye f î Riyâz - ı Mesâilî'l-Amâsiyye)*. Haz. A. R. Ayar & R. O. Özel. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Mustafa Vazih Efendi. *Dîvânçe*. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonu A 495/III.
- Mustafa Vazih Efendi. *Sergüzeşt-i Vâzih*. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Bölümü, Mustafa Con Koleksiyonu A 495/IV.
- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.
- Polat, M. (2019). Osmanlı Şehzade Sancağı Amasya'da Fıkıh Kültürü. *Amasya İlahiyat Dergisi*. S. 13: 167-203.
- Saraç, M. A. Y. (2017). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu.
- Tâhirü'l-Mevlevî. (2019). *Edebiyat Lügati*. Neşre Haz. K. E. Kürkçüoğlu. İstanbul: Büyüyenay.

Topal, A. (2015). *Mustafa Vazih Efendi, Belâ-yı Vâzih Safâ-yı Lâyih (Sergüzeştname)*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları.

Topal, A. (2016). *Mustafa Vazih Efendi, Gülistan Tercümesi- Güldeste-i Gülistân Hediye-yen Li'l İh-vân*. Erzurum: Fenomen.

İnternet Kaynakları

URL-1: Ortakçı, A. Mustafa Vazih. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mustafa-vazih> (Erişim Tarihi: 21.12.2020)

URL-2: Olcay, O. F. (t.y.). *Meşâhir-i Amasya (Amasya Meşhurları)*. Haz. T. Böcekçi. <http://amasya.bel.tr/Files/kitaplar%20pdf/amasya%20%C3%BCnl%C3%BCleri1.pdf> (Erişim Tarihi: 21.12.2020)

URL-3: <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 25.12.2020)